

će još većma se pokazati vrijednost njegova. Stoga želimo, da se djelo što prije privede kraju, dok međutim čitateljima na srce stavljamo, da se posluže ovom knjigom, koja će ih izvrsno poučiti, kako je jedino kat. Crkva kadra dati čovjeku ono mjesto u društvu, što bi ga svaki čovjek inače po već prirodnom pravu trebao da ima.

A. L. Gančević. O. F. M.

Carević dr. Josip: Konstantin Veliki i kršćanstvo. Historijsko-filozofska rasprava. Napisao prigodom Konstantinova jubileja 313.-1913. Uz više dodataka i ispravaka pretiskano iz podlistka „Dana“. Spljet, 1913. Tisak Leonove tiskare. U 8-ni ima str. 148.

Zgodna je bila misao piščeva, da ovakvim djelom proslavi uspomenu prvoga kršćanskog cara. I doista uspjelo mu je u obilnoj mjeri. Dobro je učinio, što je svoju raspravu objelodanjenu u podlistku novina s. brao u posebnu knjigu, jer će tako moći knjigu pročitati i oni mnogobrojni Hrvati, koji ne čitaju „Dana“, a i ovi će ju moći sigurnije sačuvati i češće prelistavati. Pisac je napisao raspravu, i to kakove nismo vični čitati ni u podlistcima ni u knjigama: to je rasprava, koja može služiti za uzor našim mlađim pregovornicima, da iz nje nauče, kako se obrađuju pitanja ne samo historijska, već u opće znanstvena. Pisac postavlja tezu, obrađuje ju dokazima, a na koncu pobija prigovore protivnika. Ovo je metoda skolastička, znanstvena, koja potpuno udovoljava našu želju za istinom. Tko se ovom metodom dobro umije služiti, iscrpi svoj predmet, sakupi sve najglavnije dokaze, sveže sve u jednu cjelinu, a na koncu s lakoćom obori sve prigovore i poteškoće, što se protiv glavne teze od strane protivnika nabaci. Tko ovakovu raspravu uzme da čita, taj knjige ne odlaže, dok je nije kao ni dušak pročitao: tako je zanimljiva, tako privlačna.

U ovom slučaju pisac protiv povjesničara Burckhardta, Ranke-a, Harnacka, Heinichen-a i dr. postavlja ove tvrdnje: 1. da Konstantina nisu politički samo politički razlozi, da

dade slobodu kršćanima; 2. da ga je na vojnu protiv Maksencija osokolilo čudnovato znamenje; i 3. da ga je u radu vodilo i snažilo kršćansko osvjetloćenje.

Prvu svoju tezu dokazuje prvo tim, što je u početku IV. vijeka kršćanstvo bilo u očitoj manjini, kako uče povjesničari, koji su se tim pitanjem bavili i koje pisac redom i poimence navodi. Među ovima su i protivnici Harnack i Burckhardt. Napose u zapadnom dijelu carstva, u Italiji, Galiji, Britaniji i Hispaniji bili su kršćani rijetki i malobrojni razmjerno s ogromnim brojem pučanstva u carstvu (oko 100 milijuna). Za Dioklecijanovu najokrutnijega progonstva, koje se dogodilo malo godina prije nego li će zavladati Konstantin, i ta manjina kršćana bila je malne uništena, izbrisana sa lica zemlje. Napose bila je vojska temeljito očišćena od kršćana vojnika, u koju svrhu izdao je Dioklecijan četiri edikta. Ako ovo progonstvo i nije uništilo Crkve, ali ju je silno izmrcvarilo i oslabilo tako, da u ono doba nije mogla zadobiti premoći ni zavladati carstvom, a još manje Konstantinu dati pobude, da se osloni na kršćanstvo s političkih razloga. To manje je bilo moguće, da se car Konstantin na to sklone, što je dobro znao, da su pogani silno mrzili na kršćane, što je poganska religija bila zakonima rimskih carera postavljena kao državna religija, i što je javno mnijenje bilo skroz zauzeto za poganštinu, a protiv kršćana. Te sve činjenice historijski neoborive potkrepljuje pisac mnogim dokumentima iz najstarijih pisaca. Dapače baš u to vrijeme cara Konstantina bio je u carstvu raširen kult božanstva sunčanog pod imenom Mitrass pa se udomio i u carskom dvoru i postao nekom vrsti državnoga bogoslužja, što dokazuju još preostali spomenici i ostanci hramova. A to sve lijepo potvrđuje prvu tvrdnju, da se Konstantin nije mogao dati skloniti od političkih, ljudskih, naravnih razloga da ostavi poganstvo i priprli kršćanstvo, već da je tu imao upliva prst Božji. I doista je tako bilo.

Ovu drugu tvrdnju, da je car Konstantin imao čudnovato viđenje dokazuje pisac ponajprije filozofskom digresijom o mogućnosti i spoznaji čuda. A samu činjenicu viđenja do-

kazuje svjedočanstvom Euzebija, u kojega se vjerodostojnost i istinoljublje ne može dvojiti, jer je kao takav općenito priznat. Konstantinu, koji je svojim očima vidio znak križa na nebu, ne može se prišiti kao ozbiljnom mužu i ratniku, da ga je prevarila halucinacija, optička iluzija, san ili noćna vizija; a još manje se može protumačiti ovo nebesko znamenje naravnim načinom, da je to bio kolobar sunčani t. z. halon ili parhelij, jer od toga ne možeš složiti riječi: *τοῦτο πλάκα*. Međutim osim direktnoga svjedočanstva Euzebijeva navodi pisac čitav niz indirektnih svjedočanstva i savremenih spomenika. Među onim prvima navode se Prudencije, Laktancij, Sokrat, Sozomen, Filostorgij, Evm-nij, Nazarej i dr.; a među ove druge spadaju: znak sv. križa, koji je od onoga doba postao znakom kršćanstva: monogram Kristov; križ u ruci kipa Konstantinova; labarum ili ratna zastava, što ju dao načiniti car Konstantin; natpis na slavoluku Konstantinovom u Rimu; i napokon novci, koji su se od onoga doba kovali u carskim tvornicama sa kršćanskim znakom. Ovaj srednji i najvažniji dio obrađen je najpomnije.

U trećoj tvrdnji, da je car Konstantin bio po osvjedočenju svojem kršćanin, pobija pisac racijonalističke historičare i dokazuje tezu 1. riječima carskoga edikta od 313., koj je izdan u Milanu i jedino poradi kršćana, kojima podjeljuje slobodu vjeroispovijedanja i kojima se oduzeta dobra vraćaju i nanese krivice popravljaju; 2. zakonima, što ih je Konstantin za vrijeme svojega vladanja izdao u prilog kršćanstva, kršćanima podijelio poglavite povlastice što i danas postoje; 3. pismima, što ih je pisao, ter iz kojih proviruje kršćansko mišljenje, i 4. djelima, jer je podigao prve kršćanske crkve u Jeruzalemu, Betlehemu, Rimu, Carigradu, Nibomadiji i drugdje. Kraj ovih i ovakovih dokaza upravo se u ništa rasplinjuju prigovori, što ih protivnici podigoše, da prikažu Konstantina kao pogánina.

Ovako se eto piše učena rasprava. Ova je metoda upravo sjajna i nenatkriljiva. Učimo se ovako raditi.

Imade u knjizi i nekih nedostataka sitnih i malenih. Pisac rabi nekoje talijanske izraze kao munita

(tal. moneta = novac), neput (tal. nipote = lat. nepos = nećak, sinovac), a to je nepotrebno. On rabi u tekstu kratice n. pr. rim. mj. rimski, Eutrop. mj. Eutropije. Ovakove kratice dobre su u opaskama, u privatnim bilješkama, ili kad se jedna riječ veoma često opetuje, ali u tekstu smeta čitatelja. Interpunkcije su slabe, kao kod talijanskih pisaca u opće. Pogreška tiskarskih imade mnogo, osobito u zadnjem dijelu, a toga u znanstvenom djelu ne smije biti. Ali, kako rekoh, ovo su sitnice, koje ne smetaju a da se djelo Carevićevo ne preporuča kao uzorna znanstvena rasprava, koja čitatelju pribavlja potpuno znanje predmeta, o kojem govori.

Dr. Pazman.

Baudrillart Mgr. Alfred: Vie de Mgr. D' Hulst. Sa slikom. Tome Premier. Tome Second. U 8-ini sa 660 str. 1914. II. izdanje. U 8-ini 582 str. 1912. Cijena: 5 franaka. Nabavlja se kod: J. De Gigord-a, Éditeur, — 15 Rue Cassette, — Paris.

Pred nama su dva debela sveska Mgr. Baudrillart-a, rektora kat. sveučilišta u Parizu, o Mgr. D' Hulst-u, zasnovatelju i prvom rektoru istoga sveučilišta. Mgr. D' Hulst zbog svoje rijetke umnosti, zbog svojih svećeničkih vrлина, zbog svoje zamjerne djelatnosti bijaše jedno od najvrijednijih lica kat. Crkve u drugoj polovici XIX-og vijeka. On bijaše „prvi svećenik Francuske“ kako pravедno kaže Mgr. Baunard, jer je proizveo, da tako rečem, umno proljeće u kleru nakon proglašenja slobodne više obuke u Francuskoj. Mgr. D' Hulst postade nesamo imenom i čašču rektor kat. sveučilišta u Parizu, dali djelom i zaslugom: on je propovjednik u crkvi Notre-Dame-skoj, on je zastupnik, on za 20 godina ulazi u sve javne sporove i raspre doktrinalne i političke, filozofske i crkovne. On raspravlja na pr. bibličko pitanje, porijetlo modernizma, liberalizma itd. U jednu riječ: Mgr. d' Hulst je među prvima, koji su znali pridici naš savremeni naraštaj. Životopis takovoga čovjeka jest prava potreba. Taj je potrebi evo udovoljio sa dva opsežna sveska Mgr. Baudril-